

SAFE TO BE:
TÖÖRIISTAKAST LGBTI-INIMESTE VASTU SUUNATUD
VAENUKURITEGUDE TEEMALISE TÖÖTOA LÄBIVIIMISEKS

SAFE.TO.BE BY SPEAK OUT
PROJECT

SAFE TO BE:
TÖÖRIISTAKAST LGBTI-INIMESTE VASTU SUUNATUD
VAENUKURITEGUDE TEEMALISE TÖÖTOA LÄBIVIIMISEKS

SISUKORD

Sissejuhatus – 7

SEE TÖÖRIISTAKAST – 9

Meist – 9

Projekt Come Forward (Julge pöörduda politsei poole) – 14

Tööriistakasti sihtgrupp – 14

Teoreetiline taust – 15

Interaktiivne õpe – 15

Lähenedisviis – 16

Metoodika – 17

Kvalitatiivsed uuringud – 17

Testimine – 19

Praktilised nõuanded – 20

Praktiline logistiline informatsioon – 20

SINU TÖÖTUBA – 21

Sinu töötoa ülesehitus – 21

Lühidalt – 21

HARJUTUSED. ESIMENE OSA – 22

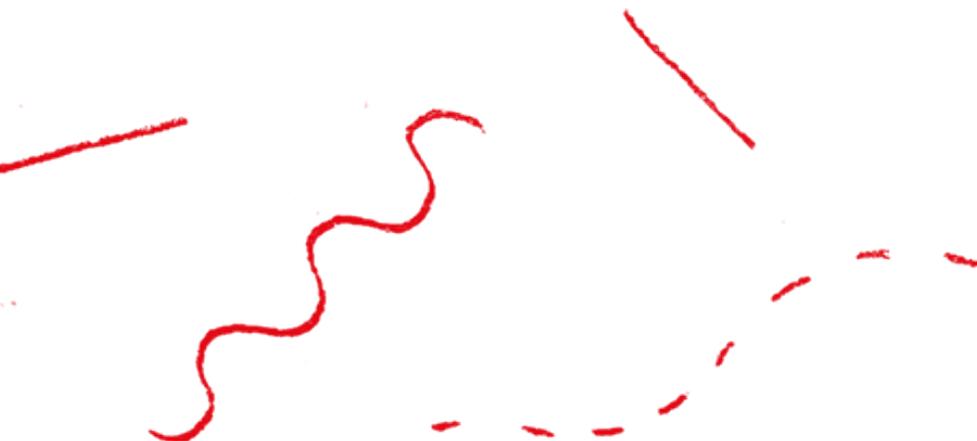
Soojendusharjutus – 22

Reeglid – 24

„Aga mis teil seljas oli?“ – 25

Väited – 25

Head praktikad – 27

TEORIA — 30

Vaenukuriteod — 30

Definitsioonid — 30

Eelarvamusliku motiivi indikaatorid — 33

Proportsionaalsus — 34

Vaenukuritegude vähene raporteerimine politseile — 35

Teisene ohvristumine — 35

Lisalugemine — 36

SOGIESC ja LGBTI – põhiteadmised — 37

Video 1 – Tere tulemast — 38

Video 2 – „norm“ ja SOGIESC — 38

Video 3 – sooidentiteet, sooeripära ja sooline väljendus — 39

Video 4 – seksuaalne sättumus — 41

SEADUSANDLUS — 44

EL kontekst — 44

Eesti kontekst — 47

HARJUTUSED. TEINE OSA — 49

Juhtumid — 49

Koolitusruumis — 52

LÕPPSÕNA — 65

6

Aitäh!

Alexi De Greef (originaalteksti autor)

Kristof De Busser (pideva konsulteerimise eest)

Koen Aelterman (illustratsioonid)

Freek Heyman (animatsioon)

Tobi Smethurst (inglise keele toimetamine)

Ena Jurov (tehniline pool)

Kõik inimesed, keda selle projekti raames intervjueriti ja kes andsid nõu

Projektipartnerid

SAFE.TC.BE BY **SPEAK OUT**
PROJECT

Üle Euroopa on vabaühendused teinud palju tööd, et teadvustada LGBTI-kogukonna (lesbide, geide, biseksuaalide, transsooliste ja intersooliste) vastu suunatud vaenuritegude teemat. Sellegipoolest on LGBTI-inimeste vastu suunatud vaenuritegude ulatus ja nende mõju kogukonnale jätkuvalt alahinnatud.

Enamasti nende kuritegude vaenumotiivi ei kajastata või jätavad ohvrid sellisest kuriteost politseile üldse raporteerimata. Paljud ohvrid otsustavad kuriteost mitte teatada, kuna nad kardavad politsei reageerimist või kuriteo taaskirjeldamist võõra inimese ees, kes ei pruugi nende arvates hästi reageerida ning see võib põhjustada ohvrile täiendava psühholoogilise trauma.

Käsiraamat-tööriistakast avab detailselt viimast aspekti ja pakub politseinike koolitajatele võimaluse teemat käsitleda samm-sammult, läbi interaktiivse töötoa, mille eesmärk on tõsta teadlikkust vaenuriteost teatamise psühholoogilistest mõjudest ohvrile. Töötoa raames käsitletakse päriselu juhtumeid, mis tutvustavad nii häid kui halbu näiteid vaenuriteo raporteerimise protseduuridest ohvri perspektiivist. Näited julgustavad koolitus-töötoa osalejaid asuma vaenuriteost teavitava LGBTI-inimese rolli, et aidata sügavamalt mõista olukorda ja asjaolusid, mis võivad põhjustada raporteerimisprotsessis üleelamisi. Läbi ohvri perspektiivi mõistmise julgustatakse töötoa läbinud politseinikke looma turvalist keskkonda, et ohvrid esitaks politseile kogu asjakohase info LGBTI-vastasest kuriteost raporteerimisel.

Kui ohvreid abistatakse kontekstile sobivalt ja vaenuritegudest raporteerimine toimub asjakohaselt, annab see ka parema ülevaate LGBTI-kogukonna vastu suunatud vaenuritegude levikust ning selle info põhjal on võimalik muuta valdkonda puudutavaid tegevuspõhimõtteid. See aitab omakorda vähendada vaenuritegude mõju ja levikut.

See osa tööriistakastist on mõeldud sulle, koolitaja. Me soovime, et sa loeksid selle osa läbi enne, kui asud töötuba ette valmistama. See peatükk annab sinu töötoale raamid, infot teiste asjakohaste materjalide ja ressursside kohta ning pakub metoodilist infot selle tööriistkasti käsitlemiseks.

Meist

Meie projekti eesmärk on toetada erinevate elualade eksperte, et nad saaksid läbi oma asjatundliku töö kaitsta LGBTI-kogukonda vaenuritegude eest ning samuti soovime tõsta LGBTI-kogukonna teadlikkust vaenuritegude nähtusest. Me pakume praktilist abi erinevatele valdkondlikele ekspertidele, et nad saaksid ise lähemalt tutvuda vaenuritegude ja vaenukõne temaatikaga.

Me teavitame valitsust ja tema institutsioone, erinevaid valdkondlikke eksperte ning ühiskonda vaenuritegude ja vaenukõne nähtusest.

Me tõstame LGBTI-kogukonnas teadlikkust vaenuritegudest ja vaenukõnest.

– Safe To Be

Safe To Be (Et oleks turvaline olla) initsiatiiv on osa suuremast projektist Speak Out (Julge rääkida), mis hõlmab üheksat Euroopa Liidu riiki. Eestist on partneriks Eesti Inimõiguste Keskus. **Safe To Be** initsiatiivil on kolm eesmärki. Sinu ees on teekonna esimene tähis: tööriistakast-käsiraamat, mis aitab politseinikel ja ohvriabitöötajatel mõista vaenukõne ja vaenuritegude mõju LGBTI-kogukonnale. Teiseks on valmimisel käsiraamat taastavast õigusest ja selle meetodite kasutamisest vaenuritegude korral. Taastava õiguse käsiraamat valmib 2020 aasta oktoobris. Kolmandaks valmib **Safe To Be** koduleht, mis pakub LGBTI-kogukonnale jõustavaid kontranarratiive, et astuda vastu online keskkonnas aset leidvatele intsidentidele ja vaenusõnumitele.

Kõik **Safe To Be** initsiatiiviga kaasatud organisatsioonid on seotud LGBTI-kogukondadega enda riikides ning omavad kogemust vaenuritegude ning vaenukõne teemal, mida nad soovivad jagada nii kogukonna kui eriala ekspertidega.

Selle tööriistakasti väljatöötamisel osalenud organisatsioonide lühitutvustused:

Bilitis on vanim siiani tegutsev LGBTI-organisatsioon Bulgaarias. Nad alustasid 2004. aastal kui toetusgrupp lesbidele ja biseksuaalsetele naistele. Hiljem lisandusid sihtgruppideks trans- ja intersoolised inimesed, kuid täna seisab Bilitis aktiivselt selle eest, et kaotada igasugune diskrimineerimine ja saavutada LGBTI-inimeste õiguste täielik tunnustamine Bulgaarias. See saavutatakse läbi kogukonnatöö, huvikaitse tegevuste, analüüside läbiviimise ning temaatiliste koolituste.

çavaria on katusorganisatsioon, mis koondab enda alla üle 120 LGBTI+ organisatsiooni, kellele pakutakse tuge ja tasuta koolitusi. Üheskoos esindatakse LGBTI+ kogukonda Flandrias ja Brüsselis. Lisaks on organisatsioonil initsiatiive võrdsete võimaluste teemal, mis on mõeldud laiemalt tervele ühiskonnale. Çavaria teeb oma tööd struktuursetelt, nad viivad läbi kampaaniaid, informeerivad, tõstavad teadlikkust, tegelevad huvikaitsega ning esindavad kogukonna arvamusi. Tasuta ja anonüümne teenus Lumi pakub võimalust raporteerida diskrimineerimist ja saada abi. Lisaks on organisatsioonil online-fookanal ZiZoMagazine.

Eesti Inimõiguste Keskus (EIK) on sõltumatu valitsusväline inimõigusorganisatsioon. Keskuse missioon on luua koos toetajatega iga inimese inimõigusi austav Eesti. EIK korraldab oma tegevust vastavalt ühiskondlikele vajadustele. Tegevuste fookuses on võrdne kohtlemine ja mitmekesisuse edendamine, varjupaigataotlejate ja pagulaste inimõigused. Keskus avaldab alates 2007. aastast aruannet inimõiguste olukorrast Eestis. Lisaks on EIK ÜRO pagulasameti UNHCR partner Eestis.

FELGBTB on suurim LGBTI-organisatsioon Hispaanias ja neil on 50 liiget, mis teeb neist ühtlasi ka ühe suurima LGBTI-organisatsiooni Euroopas. Tegu on ka ühega vähestest LGBTI-organisatsioonidest, kel on ÜRO konsultatiivstaatus. Ligi 30 aastat on organisatsioon seisnud LGBTI-inimeste õiguste eest ning neid õigusi ka laiemalt tutvustanud. Ühtlasi vastutab FELGBTB Madridi LGBTI-pride'i eest, mis toob igal aastal kokku rohkem kui pool miljonit inimest.

GALOP on Ühendkuningriigi heategevusorganisatsioon, mis keskendub LGBT+ kogukonna vastu suunatud vägivalle teemadele. Viimased 35 aastat on nad pakkunud nõu, tuge ja huvikaitset LGBT+ kogukonna ohvritele ja seisnud selle eest, et lõppeks LGBT+ inimeste vastane vägivald ja kiusamine. Organisatsioon töötab kolmes valdkonnas: vaenukuriteod, lähisuhtevägivald ja seksuaalvägivald. GALOP-i soov on muuta elu LGBT+ inimeste jaoks turvaliseks ja õiglaseks. Nad töötavad selleks, et saavutada positiivseid muutusi läbi praktilise ja emotsionaalse toe pakkumise, mis aitab arendada resilentsust ja ehitada üles oma elu, mis on vaba vägivallast ja ahistamisest.

Hatter Society loodi 1995. aastal ja see on vanim ning suurim praegu toimiv LGBTQI-organisatsioon Ungaris. Nad soovivad juhtida tähelepanu probleemidele, mida kogevad LGBTQI-inimesed, pakuvad tugiteenuseid, jälgivad LGBTQI-kogukonna olukorda ja vajadusi ning seejärel teevad tööd, et need murekohad oleksid arvestatud seadusloomes ja avalikes teenustes, kaitsevad kogukonna inimõigusi ja võitlevad diskrimineerimisega, tegelevad LGBTQI-inimeste terviseeteadega ja heaoluga, julgustavad kogukonda organiseeruma ning säilitavad LGBTQI-inimeste pärandit ja kultuuri.

ILGA Portugal loodi 1995. aastal ning tegu on suurima ja vanima vabaühendusega Portugalis, mis seisab võrdsete võimaluste eest ja diskrimineerimise vastu sellistel alustel nagu seksuaalne sättumus, sooline väljendumine ja sooidentiteet ning soeripära. Nende missioon on LGBTI-inimeste ja nende perede sotsiaalne integratsioon läbi järgnevate tegevuste ja teemade: sotsiaalse toe programm LGBTI-inimeste ja nende perede elukvaliteedi tõstmiseks, võitlus diskrimineerimise vastu, sooline võrdõiguslikkus, inimõiguste austamine. ILGA Portugalil on tugev mitmekesisuse austamise poliitika ja aktiivsed grupid, mis tegelevad konkreetsete teemadega nagu näiteks transinimeste või vikerkaareperede grupp. Organisatsioon teeb koostööd paljude rahvusvaheliste organisatsioonidega, näiteks Euroopa Põhiõiguste Amet ja korraldab Lissaboni Pride'i, veab LGBT kogukonnakeskust ning jagab iga-aastaselt auhindu LGBTI teemadel silma paistnud isikutele ja organisatsioonidele.

LGL on ainus vabaühendus, mis esindab LGBT-inimeste ja nende kogukonna huvisid Leedus. Lisaks on tegu ühe stabiilseima ja kogenuma vabaühendusega Leedu kolmandas sektoris, kuna see loodi juba 1993. aastal. Organisatsiooni jaoks on oluline olla oma tegevustes sõltumatu, seda nii poliitilistest kui rahastajate huvidest. Tegevuste eesmärgiks on LGBT-kogukonna ühiskondlik kaasatus ja integratsioon. LGL-il on pika tegutsemisaja tõttu kogemusi teemades nagu huvikaitse, teadlikkuse tõstmine ja kogukonna võimestamine, eeltoodu tõttu püüdleb organisatsioon selle poole, et tagada järjepidev progress LGBT-inimeste inimõiguste valdkonnas.

LGBT-inimeste ja nende sõprade ühing **Mozaika** on täna ainus LGBT-organisatsioon Lätis. Mozaika loodi sooviga parandada LGBT-inimeste olukorda Lätis, muuhulgas soovib organisatsioon paremat seadusandlust, mis kaitseks LGBT-inimesi diskrimineerimise eest, vaenukuritegude ja vaenukõne korral, aga samuti soovitakse seadust, mis tunnistaks LGBT-perede õigusi. Mozaika pakub laialdaselt erinevaid kaasatusevõimalusi nii LGBT-kogukonnale kui nende toetajatele, lisaks pakub organisatsioon professionaalseid koolitusi ning materjale nii teadustöö jaoks kui muuks.

See tööriistakast põhineb osaliselt varem Euroopa projekti „Come Forward“ raames tehtud töö.

Muu hulgas selgitati projekti „Come Forward“ raames välja projektis osalenud maade koolitusvajadused, selleks viidi läbi 200 intervjuud ja uuringu kaudu jagasid oma vajadusi 460 vastajat (vastajateks olid politseinikud, vabaühendused ja ohvriabi töötajad). Selle töö tulemused kajastuvad raamatus „Running Through Hurdles“ – uuringutulemustest selgub, et LGBTI-inimeste vastu suunatud vaenukuritegude alal on spetsialistide koolitamisel jätkuvalt palju puudusi.

Mõned projekti raames välja töötatud soovitusel hõlmavad näiteks spetsialistide teadlikkuse tõstmist ja võimekuse suurendamist, tagades politseile, prokuröridele, kohtusüsteemi liikmetele, samuti sotsiaal- ja ohvriabi teenuste pakkujatele asjakohase, süstemaatilise ja jätkusuutliku koolituse LGBTI teemadel laiemalt ning LGBTI-vastaste vaenukuritegude teema kohta täpsemalt. Lisaks märgiti, et politseil ja prokuratuuril peaks olema asjakohane juhend vaenukuritegude uurimiseks ja menetlemiseks (lk 316–317). Nimetatud soovitusel ja initsiatiivi „Safe To Be“ raames läbi viidud arvukad intervjuud politseinikega, inspireerisid selle tööriistakasti valmimist.

Tööriistakasti sihtgrupp

See interaktiivne tööriistakast on mõeldud igaühele, kes on huvitatud politseinike koolitamisest. Sina, koolitaja, saad siit praktilisi ja efektiivseid nõuandeid, kuidas politsei saab asjakohaselt käituda, kui tal tuleb tegeleda LGBTI-kogukonda kuuluva vaenukuriteo ohvriga. Laiemalt on selle eesmärk parandada politsei võimet LGBTI-vastaseid vaenukuritegusid ära tunda ja neid menetleda. Koolitusel osalejate õige arusaam selle tööriistakasti sisust parandab politsei oskusi LGBTI-vastaste vaenukuritegude ennetamisel ja neile reageerimisel, võimaldades neil tõhusamalt suhelda LGBTI-kogukondadega ning taastada usaldus ja koostöö õiguskaitseasutustega.

Kindel struktuur vajab tugevat vundamenti. Kuigi see tööriistakast on väga interaktiivne ja pakub praktilisi lähenemisviise teema käsitlemisele, sisaldab see ka läbivalt teoreetilist tausta ja viiteid välistele infoallikatele. Teooria on jagatud kolme osasse: üldine info LGBTI teemal, info vanukuritegude valdkonna kohta ning seadusandlus (Euroopa ja riiklik tasand). Olenevalt koolitaja ja koolitusgrupi teadmised, võib valida, millises mahus vastavat teoreetilist osa koolituse käigus kasutada (nt. keskenduda vähem seadustele ja tutvustada rohkem üldiselt LGBTI teemat politseinikele). Sellegipoolest soovime mitte jätta ühtki teoreetilist teemat täiesti kasutamata, sest on oluline, et koolituse osalejad alustaksid iga koolituse osa sarnaste põhiteadmistega.

Interaktiivne õpe

Läbi jutuvestmise meetodi ja reaalsete lugude soovime selle tööriistakastiga jõuda koolitusel osalejate südamesse ja suurendada nende empaatiat LGBTI-kogukonnast pärit vaenukuritegude ohvrite vastu.

LGBTI-inimene, kes on langenud vaenukuriteo ohvriks, kogeb mitmeid takistusi kuriteo raporteerimisel politseile. Politseinikul, kes on ise heteroseksuaalne või mittesuguvahetanud (inglise keeles cisgender – inimene, kelle bioloogiline sugu ja sooline identiteet langevad täiel määral kokku ning kes on igati rahul talle pakutava soorolliga) ei pruugi olla alati kerge mõista neid takistusi. Selle tööriistakasti harjutused ja videod on loodud, et pakkuda töötoas osalejatele võimalust näha olukorda ohvri perspektiivist. Nii sisaldabki see tööriistakast rollimänguharjutusi.

Töötoa lõpuks saavad osalejad aru, et nende võimuses on teha palju ära vaenukuritegude ohvrite heaks läbi infojagamise ning õigete küsimuste küsimise õigel hetkel ja õiges kontekstis.

Mis põhjustab LGBTI-inimeste vastu suunatud kuritegude vähesed raporteerimised politseile?

Milliseid väljakutseid kogeb LGBT-inimene, kui ta raporteerib kuritegu?

Kuidas saab politseiametnik tagada, et ohver tunneb end kogu vajaliku info avaldamiseks piisavalt mugavalt?

Selle töötoa eesmärk on tõsta teadlikkust ja suurendada teadmisi seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi ja soolise väljendumise teemade kohta ning seda eelkõige LGBTI-inimeste vastu suunatud vaenuritegude kontekstis. Kõik selle tööriistakasti juhtumid on realselt aset leidnud mõnes „Safe To Be“ initsiatiiviga seotud riigis, kuid teadlikult pole lisatud juhtumi juurde maa nime. On võimalik, et mõni töötoas osaleja on juba kogenud situatsioone, mis on välja toodud tööriistakastis sisalduvas videos. Selle koolituse eesmärk ei ole kritiseerida tänaseid protseduure, vaid rääkida teemast avatult, et muuta neid protseduure paremaks.

Käsitledes nn. häid ja halbu näiteid, keskendume täielikult inimestevahelise suhtluse headele praktikatele. See hõlmab positiivset sõnakasutust, avatud kehahoiakut, turvalise õhkkonna loomist, usalduse loomist ja ohvri mitte süüdistamist.

Kvalitatiivsed uuringud

See tööriistakast baseerub uurimustööl, mis on tehtud projekti „Come Forward“ raames ja „Safe To Be“ esimeses etapis politseinikega läbi viidud intervjuude tulemustel. Soovitame seda tausta koolitusel osalejatele selgitada. Näiteks, kui sa oled sotsiaaltöötaja, kes hakkab politseinikke koolitama, saad töötoa läbiviimist legitimeerida läbi taustainfo, et selle töötoa valmimise aluseks on info, mida koguti 45-lt politseinikult üle Euroopa. Teisalt, kui sa oled koolitajana ise politseinik, siis tasub mainida, et selle tööriistakasti ja töötoa on välja töötanud LGBTI-kogukonna esindajad.

Lisaks baseerub see tööriistakast TAHCLE (Vaenukuritegude ennetamine ja lahendamine – koolitus õiguskaitseasutustele) programmil, mille on välja töötanud OSCE demokraatlike institutsioonide ja inimõiguste büroo. TAHCLE tegeleb samas vaenukuritegude teemaga laias plaanis, kuid see tööriistakast ja töötoa koolituskava kasutab audiovisuaalseid materjale ning reaalelu juhtumeid, mis näitavad, et LGBTI-inimeste vastu suunatud vaenuriteid vajavad spetsiifilist lähenemist.

„Politseiniku kohustus peaks olema veenduda, et vaenukuritegu registreeritakse vaenuriteona isegi siis, kui ohver ei viita ise sellele menetluse varajases staadiumis.“

Safe To Be intervjuud, anonüümne

18 **Safe To Be** projektipartnerid alustasid oma tööd 2018. aastal, muuhulgas intervjueriti projekti käigus politseinikke ja kohtutöötajaid üle Euroopa. Kokku tehti intervjuu 45 inimesega.

Intervjuude tulemuste peamised järeldused:

- Politseinikel, kes tegelevad otseselt inimeste ja ohvritega, puudub teadlikkus vaenukuriteo nähtusest. Samas on just nemad need, kes vajaks sellist teadmist (võrreldes kõrgemate politseiametnikega, mitmekesisuse või spetsiaalselt vaenutegude üksuse politseinikega, kohtunike ja prokuröridega, kes on teemal hästi koolitatud)
- Sellise olukorra taga on peamiselt kolm põhjust:
  - Puudulikud seadused
  - Vähene teadlikkus vastavatest seadustest
  - Vähene vaenukuritegude raporteerimine politsele
- Selleks, et politseinikud võtaksid tööriistakasti asjakohasena, on oluline, et selle väljatöötamisse (ja selles sisalduvate videode valmimisse) oleksid nad kaasatud. Seetõttu konsulteriski iga projektipartner omal maal kohaliku politsei esindajaga, et saada tööriistakastile tagasisidet ja sisendit.
- Koolituse osalejad ootavad visuaalseid materjale ja interaktiivset õpet, soovetakse näha, et koolitusel oleks teooria kombineeritud praktiliste materjalidega.

Seda tööriistakasti levitatakse üheksas Euroopa riigis, kust pärinevad selle projekti partnerid: Belgias, Bulgaarias, Eestis, Ungaris, Lätis, Leedus, Portugalis, Hispaanias ja Ühendkuningriigis. Kuna vaenukuritegude ja LGBTI-kogukonda puudutavad seadused on igas riigis erinevad, nagu ka ühiskonna suhtumine LGBTI-inimestesse, siis on iga riigi puhul eraldi lisatud info kohaliku konteksti kohta. Kui sa oled huvitatud kõigi riikide kontekstist, siis on võimalik **Safe To Be** kodulehel tutvuda ingliskeelse versiooniga, mis sisaldab peatükki kõikide riikide olukorra kohta.

Tööriistakasti valmimisele eelnes testimisfaas perioodil september kuni detsember 2019. Selle eemärk oli välja selgitada võimalikud puudused ja jõuda asjakohase kontseptsioonini. Meie soovisime, et see tööriistakast tõesti täidaks eesmärgi – võimestada politseid nende töös LGBTI-kogukonda kuuluvate vaenuritegude ohvritega. Me tutvustasime testmisfaasis politseinikele tööriistakasti kontseptsiooni ning nende sisend ja nõuanded panustasid tööriistakasti lõppvõersiooni, mis valmis 2020. aasta veebruaris.

Töötuba avatakse videoga vaenuriteost, millele järgneb nn. halb näide vaenuriteo raporteerimisest. See tööriistakast toetub sellele videole pakkudes teoreetilist ja õiguslikku taustateavet, reaalse elu juhtumeid, heade tavade kontrollnimekirja, aruteluküsimusi, arvamusi ja rollimänguharjutusi. Tööriistakast on interaktiivne, sest selle eesmärk on julgustada arutelu ja suurendada osalust.

Teine video näitab sama vaenuriteo raporteerimist samale politseinikule, kuid toob välja raporteerimisprotseduuri parimad praktikad. Loodetavasti on selleks hetkeks töötoas osalevad politseinikud saanud aru esimeses videos olnud vigadest ja mõistnud, mida on parandatud tegutsemisviisis võrreldes esimese videoga.

Praktiline logistiline informatsioon**Kestvus:**

Töötuba kestab 3-4 tundi (koos pausidega), olenevalt sellest, millise rõhuasetuse valid: kas praktika, teooria, grupiarutelu või rollimängul põhinevad harjutused.

Osalejate arv:

Soovitame piirata osalejate arvu 20-ga. See tagab konfidentsiaalse õhustiku, mis on vajalik, et arutada neil tundlikel teemadel, mida te käsitlema hakkate.

Osalejate valik:

See töötuba on mõeldud politseiülematele, politseinikele, politseitudengitele, praktikantidele ja uurijatele teenistuseelse ja teenistuse kestel toimuva koolitusena. Kõige parem on seda siiski rakendada kui koolitajate väljaõppe metodoloogiat, mille käigus koolitatakse kohalikud politseinikud välja koolitajateks, peale mida koolitavad nad oma kolleege.

Ruumi paigutus:

Kaalu ruumi seadmist U-kujuliselt (hobuserauana), et luua mitteformaalne keskkond, mis julgustab arutelu ja vähendab võimalust kaduda sülearvutitesse või telefoni.

Sinu töötoa ülesehitus

Lühidalt

Alusta **soojendusharjutuse** ja tutvustusringiga, mille käigus raamista oma töötuba esimesest osast pärit info kohaselt (eesmärk ja metoodoloogia).

Seejärel näita **esimest videot** pealkirjaga „Aga mis teil seljas oli?“. Selles videos näidatakse LGBTI-vastast vaenuritegu, millele järgneb sellest raporteerimise protseduuri kujutamine politseijaoskonnas. Selles stsenaariumis ei saa ohver sellist abi, mida ta peaks saama. Politseinik ei küsi õigeid küsimusi, ei võta kuritegu registreerides arvesse vaenumotiivi ja paneb ohvri end tundma, nagu oleks ta kuriteo kaasosaline (ehk paneb ta teist korda ohvrirolli).

Siis juhendab see töövahend sind läbi mõne **interaktiivse harjutuse**, mille eesmärk on tekitada arutelu ja suurendada osavõttu. Lähtudes osalejate ametikohast ja töötoa esimese praktilise osa käigus saadud ülevaatest nende eelnevate teadmiste kohta, jääb sinu otsustada, kui palju pühendada aega igale järgnevale **teoreetilisele peatükile** (teadmised LGBTI valdkonna kohta, vaenuritegude kontseptsioon, kohalik ja EL-i seadusandlus)

Sellele teoreetilisele osale järgneb **teine harjutuste ring**. Need harjutused põhinevad päriselujuhtumitel ja kannustavad osalejaid astuma LGBTI-kogukonda kuuluva vaenuriteo ohvri kingadesse ning vaatlema omaenda tehnikaid haavatavas olukorras ohvrite ülekuulamisel.

Et ring saaks täis, lõpeta oma töötuba näidates osalejatele teist videot „Miks see tähtis on?“. See video näitab sedasama vaenuritegu, mida esimenegi video „Aga mis teil seljas oli?“, kuid sellele järgneb hästi läbi viidud raporteerimisprotseduur. Selleks hetkeks peaks osalejad olema töötoa jooksul tuvastanud kõik esimeses videos nähtud halvad praktikad ja nägema nende korrekture teises videos (stsenaariumide kirjete saamiseks mine veebilehele [Safe To Be](#)).

Kuna see töövahend rõhutab õppijate osalusel põhineva hariduse tähtsust, algab töötuba interaktiivsete harjutustega enne teoriasse sukeldumist. See lubab sul koolitajana vaikselt hinnata oma grupi eelnevaid teadmisi. See keskendub kahele harjutusele: *väited* ja *head praktikad*. Need mõlemad põhinevad videol „Aga mis teil seljas oli?“.

Soojendusharjutus

See harjutus on mõeldud selleks, et soojendada osalejad üles ja luua interaktiivne foon töötoa jaoks. Valides soojendusharjutuse, mis rõhutab nii ühisosi kui erinevusi, juhime me tähelepanu grupi mitmekeesisusele, isegi kui see kohe esmapilgul näha ei ole.

Seda tegevust saab kasutada kui madala riskiga jäälõhkujat, keskmise riskiga sideme loomise kogemust või kõrge riskiga meeskonna ülesehitajat ja arutelu alustajat. Sul tuleb selle tegevuse kasutusintensiivsus valida sõltuvalt sellest, kui hästi grupp teineteist tunneb. Olenevalt neist faktoritest, vali sobivad väited.

Palu osalejatel seista ringi näoga üksteise poole. Ühine nendega ringis ja loe ette alltoodud väited. Kui väide käib tema kohta, astub osaleja ühe sammu ringi keskkoha suunas. Kui väide tema kohta ei käi, jääb osaleja paigale. Palu osalejatel iga väite üle arutleda enne, kui nad langetavad otsuse, kas astuda edasi või mitte. Anna osalejatele aega oma otsuse tegemiseks ja ka aruteluks, kui vaja, ning palu siis osalejatel peale iga küsimust oma algsele kohale tagasi astuda. Sa saad valida väited, mis sobivad otseselt teemaga või mõned madala riskiga väited nagu need:

- Ma sõin täna hommikust.
- Mulle meeldib lumi.
- Ma pean kohta, kus elan, oma koduks.
- Mulle meeldib süüa teha.
- Olen sündinud EL-s.
- Ma räägin rohkem kui ühte keelt.
- Mul on lapsed.
- Mulle meeldib, kuidas ma laulan, isegi kui teistele inimestele see ei meeldi.
- Mul on ebatavaline hobi.
- Ma identifitseerin end mitme- või kahekultuurilisena.
- Enamus mu sõpru on minuga samast soost.
- Enamus mu sõpru identifitseerib end heteroseksuaalsena.
- Mul on geidest, lesbidest, biseksuaalsetest ja trans-soolistest inimestest sõpru.
- ...

Kui valisid lugeda ette tundlikuma loomuga väiteid, siis tehke kindlasti pärast põhjalikum kokkuvõte. Küsi grupilt, kuidas nad end harjutuse käigus tundsid ja kas oli hetki, kus nad valisid mitte vastata, kuigi väide käis nende kohta. Mida nad märkasid, liikudes ringis sisse- ja väljapoole? Mis neid üllatas? Mis oli ebamugav? Mis oli mugav?

Enne liikumist edasi esimese video juurde, too välja ühisosa ja erinevuste uurimise väärtus.

Tööta koos oma grupiga, et kokku leppida grupi koostööd soodustavates reeglites. Veendu, et need reeglid oleksid nähtaval kohal ja nähtavad terve koolituse aja. On oluline, et iga osaleja tunneb end neid reegleid luues ja täites mugavalt ning et osalejad neid reegleid austavad. Mõned näited reeglitest, milles võite grupiga kokku leppida:

- **Privaatsus:** isiklik info on konfidentsiaalne ja seda ei või grupist väljapoole jagada
- **„Mina tunnen“:** igaüks räägib enda seisukohalt, enda kogemuste ja vaadete põhjal
- **Ise otsustan:** mõtteid ja tundeid võib hoida vaid endale, igaüks otsustab ise, mida ja kui palju soovib jagada
- **Kuulamine:** lubame teineteist kuulata ja ka päriselt kuulata, mida teistel öelda on
- **Austus:** solvangud ei ole lubatud, teisi tuleb austada

Alusta sellest, et grupp vaatab videot pealkirjaga „Aga mis teil seljas oli?“

Hoiatus: see video sisaldab mõnitavat keelekasutust, jälitamist, homofobset ja transfoobset vägivalda ja rünnakut.

Väited

Kui olete video ära vaadanud, jaga ruum kaheks, tõmmates selle keskele (kujuteldava) joone. Joone üks ots esindab „nõustun täielikult“ seisukohta ja teine „ei nõustu üldse“. Loe väited kõvasti ette ja anna osalejatele võimalus enda positsioneerimiseks mõnes kohas joone peal. Kui kõik on koha valinud, siis vali üks osalejatest, kes on kummaski joone kaugemas otsas ja küsi, miks ta selle koha valis. Küsi lisaküsimusi, kuni tunned, et kõik on öeldud. Luba osalejatel ümber paikneda, kui ükskõik mis hetkel paneb miski neid meelt muutma. Kohe, kui keegi valib uue koha, küsi miks ta seda tegi.

See harjutus ei tohiks võtta rohkem kui 20 minutit. See on mõeldud lihtsalt temaatiliseks ja osalust ärgitavaks soojenduseks

Väited ja võimalikud alaväited:

- **Ma identifitseerin seda kui vaenuritegu.**
  - Jah, see on vaenuritegu, sest ohver on LGBTI-kogukonna liige
  - Jah, see on vaenuritegu, sest politseinik kirjutab oma toimesse, et Karl on gei
  - Jah, ma identifitseerin seda vaenuriteona, sest toimepanijad ründasid Karli, kuna eeldasid, et ta kuulub LGBTI-kogukonda
- **Minu arvates on oluline teada ohvri seksuaalset orientatsiooni ja soolist identiteeti selleks, et registreerida see vaenuriteona.**
  - Jah, kui ohver ei kuulu LGBTI-kogukonda, ei saa see olla vaenuritegu
  - Ei, pole oluline, millisesse kogukonda ohver kuulub. Vaenuriteo määrab identiteet, mida arvatakse ohvril olevat
- **Ma arvan, et politsei tegi siin head tööd.**
  - Jah, sest politseitoimik saab tehtud ja ohvri poolt allkirjastatud
  - Ei, sest ohvri psühholoogilisele heaolule ei pöörata tähelepanu, mis paneb ohvri endasse tõmbuma ja mitte jagama kõiki vajalikke üksikasju
  - Ei, sest politseinik ei ole huvitatud sügavamalt uurima toimepanijate motive
- **Politseinik oleks pidanud rohkem küsima riietuse kohta, mida ohver kandis.**
- **Politseinik oleks pidanud küsima, mitu jooki täpselt ohver joonud oli.**
- **Minu arvates on ohvri vastutus anda kogu vajalik info.**
  - Jah, temal on tõendamiskoormis. Kui ta ei ole nõus jagama, ei saa politseinik rohkem midagi teha
  - Jah, aga tuleb luua õige õhkkond, milles ohver tunneb end turvaliselt kogu informatsiooni jagades
- **Minu arvates küsis politseinik kõiki õigeid küsimusi.**
  - Jah, ma ei arva, et on veel küsimusi, mida ta oleks saanud küsida, arvestades ohvri kõhklust kõnelemisel
  - Ei, on palju teisi küsimusi, mida politseinik oleks pidanud küsima, vaatamata ohvri kõhklusele

Kontekst

Safe To Be partnerid ja politseinikud, kellega konsulteeriti, tegid koostööd, et tuvastada parimad praktikad inimestevahelise kontakti loomiseks, millega aidata LGBTI-vastase vaenukuriteo ohvrit.

Tee see nimekiri endale kindlasti selgeks enne, kui selle harjutuse juurde lähed, aga ära muretse, kui osalejad ei nimeta kõiki nimekirjas olevaid asju. Anna peale harjutust kõigile koopia PDF-st. Nad kasutavad seda nimekirja, tehes rollimänguharjutust töötoa lõpus.

Harjutus

Jaga grupp väikesteks gruppideks (3–4 inimest) ja anna neile 15 minutit arutada järgnevate küsimuste üle. Seejärel anna 30 minutit suure ringi aruteluks ja vaata, kui palju praktikaid heade praktikate PDF-st nad tuvastada suutsid.

Arutelu küsimused:

- Nimekiri halbadest praktikatest, mille te tuvastasite. Arutlege, miks peate neid halvaks.
- Mida sa oleksid teisiti teinud?
- Tooge 5 soovitus selle raporteerimisprotsessi parendamiseks.

Vaata välja prinditavat nimekirja nendest praktikatest järgmistel lehtedel.

„Politseiniku kohustus peaks olema teha kindlaks, et vaenukuritegu registreeritakse vaenukuriteona, isegi kui ohver seda varastes faasides nii ei nimeta.“

– anonüümne, intervjuu Safe To Be

TEE

- Pange ohver end turvaliselt ja mugavalt tundma:
  - Küsige, kas ohver on valmis rääkima või oleks vaja vestlus edasi lükata.
  - Andke ruumi pausidele, et ohver saaks mõtteid koguda.
  - Kui võimalik, valige sobiv ruum, mis pakub privaatsust.
  - Täna ohvrit rääkimise ja kuriteo üksikasjade kirjeldamise eest.
  - Kasutage ohvriga rääkides tema nime ja/või sugu korrektselt, isegi kui see ei kattu sellega, mis seisab tema ID-kaardil.
  - Istuge 90° nurga all, mitte otse tema ees.
- Kirjeldage üksikasjalikult raporteerimise ja uurimise protseduure:
  - Andke selget ja kokkuvõtlikku informatsiooni protseduuri ja selle kohta, mida ohver võib oodata.
  - Peale temalt ütluste võtmist, käige avaldus uuesti koos üle, lubades tal pakkuda korrekture või täiendada üksikasju.
  - Andke informatsiooni ohvrile mõeldud tugiteenuste kohta.
  - Andke oma kontaktandmed, et ohver saaks teiega ühendust võtta.
- Selgitage, mis on vaenukuritegu ja vaenumotiivi selgitamise olulisust (lühidalt).
- Uurige kuriteo motiivi kohta küsides ohvrit:
  - ...kas ta mäletab täpselt, milliseid sõnu ja/või toiminguid toimepanija kasutas. Küsige neid üks kord ja ärge korrake neid. Need sõnad või toimingud aitavad teil määrata motiivi.
  - ...kas ta suudab tuvastada vigastusi, kaasaarvatud emotsionaalses seisundis. Kui vaja suunake meedikute juurde.
  - ...kas ta oskab määratleda ohvri ja toimepanija vahelist suhet.
  - ...kas ta usub, et kuriteopaik võib anda vihje motiivi osas.
- Registreerige intsident vaenukuriteona, kui süsteem lubab.

- Küsige ohvrilt, kas ta kuulub LGBTI-kogukonda („kas te olete siis gei?“). Seksuaalset sättumust või soolist identiteeti ei peaks politseinikule otseselt teatavaks tegema, kui politseinikul ei ole spetsiifilist vajadust seda teada. Vaenukuriteo tuvastamisel on oluline ohvri arvatav identiteet.
- Paluge ohvril korrata valulikke üksikasju (nagu solvangud). Ühest korrast raporti jaoks piisab.
- Pange tõendamiskoormist ohvrile:
  - Küsides, kas ta on kindel, et teda rünnati tema arvatava identiteedi pärast.
  - Küsides temalt, kas on võimalik, et toimepanija tegi nalja.
  - Viidates sõnavabadusele, kui esines illegaalset vaenukõnet.
- Muutke ohver kuriteo kaasosaliseks (teist korda ohvirolli panek):
  - Küsides, kas ta kandis provokatiivset riietust. Ta võib kanda, mida soovib ilma riskita langeda vaenukuriteo ohvriks.
  - Küsides, kas ta tegi või ütles midagi, mis võis intsidendi provotseerida. Tal on õigus olla oma partneri lähedal ja olla tema ise ilma riskita langeda vaenukuriteo ohvriks.
  - Küsides, miks ta oli sellel ajal selles kohas. Ta võib liikuda vabalt ringi ilma riskita langeda vaenukuriteo ohvriks.

„Erinevate riikide politseinikud on vaenukuritegusid nimetanud „madala tasemega“ kuritegudeks, seda tõendite, statistiliste andmete ja kogemuste puudumise tõttu, ehkki vaenukuriteo elemendid on samad, mis tavalisel kuriteol, lisandub üksnes vaenumotiiv. Seega tuleks vaenukuritegusid menetleda vähemalt samamoodi kui tavalisi kuritegusid, kui isegi mitte karmimalt, sest vaenumotiiv lisab raskendava asjaolu. Kui politseinikud käsitlevad vaenukuritegusid kui „madalama tasemega“ kuritegusid, siis see tähendab, et neil puuduvad teadmised vaenukuriteo olemuse kohta.

– Anonüümne, Safe To Be intervjuud

Sa oled nüüd edukalt loonud kaasava keskkonna ja selgitanud, kui oluline on teadlik ja läbimõeldud inimestevaheline suhtlus vaenukuriteo ohvriga. Nüüd on aeg tutvuda teoreetilise baasiga, mis toetab eraldi tähelepanu pööramist LGBTI-kogukonna vastu suunatud vaenukuritegudele.

Teoreetiline baas koosneb kolmest osast:

- Vaenukuriteod
- LGBTI teemad
- Seadusandlus (riiklik ja EL-i tasand)

Kuna selle tööriistakasti teemasid puudutavates valdkondades on juba palju teoreetilist materjali saadaval, ja kuna meie keskendumise eelkõige empaatia suurendamisele läbi interaktiivsete harjutuste ja päriselu lugude, siis käsitleb teoreetiline osa üksnes põhitõdesid.

Teoreetilises osas sisalduv info tuleks panna esitluse formaati (nt. PowerPoint), kuid arvestades toimuva töötoa konteksti ja osalejate eelteadmisi.

Vaenukuriteod

Definitsioonid

Vaenukuritegu on kuritegu, mille motivatsiooniks on eelarvamus teatud inimrühma suhtes. Vaenukuriteod on „sõnumisaatmise“ kuriteod, mille eesmärk on külvata hirmu ja haavatavuse tunnet vastavas inimrühmas. Seega ei mõjuta vaenukuritegu ainult kuriteo ohvrit, vaid kogu sotsiaalset gruppi, kuhu ohver kuulub. Vaenukuritegu võib toimuda ohvri rassi, usulise veendumuse, seksuaalse sättumuse, rahvusliku päritolu, keele, erivajaduse (puude), sotsiaalse või mõne teise tunnuse tõttu. Kurjategijad ründavad LGBTI-inimesi, kuna neil on selle kogukonna suhtes negatiivne häälestus, nad usuvad teatud stereotüüpe, on sallimatud või vaenulikud selle grupi liikmete seksuaalse sättumuse või soolise identiteedi ja/või sooliste omaduste suhtes.

Vaenuriteo puhul on oluline aru saada, et kurjategija ründab ohvri arvatavat identiteeti, mis ei pruugi aga olla ohvri tegelik identiteet. Seega võib vaenuriteo ohvriks sattuda igäüks.

Vaenuriteod koosnevad alati kahest elemendist: kuritegu ja eelarvamuslik motiiv.

Kuritegu: iga tegu, mis vastab karistusseadustiku kuriteo koosseisule.

Eelarvamuslik motiiv: selleks, et kuritegu oleks seaduse järgi tunnustatud kui vaenuritegu, peab sellega kaasnema vaenumotiiv nn. kaitstud tunnuse vastu (nt. kuulumine LGBTI-kogukonda, rahvusvähemusse). Need tunnused on tavaliselt seaduses ära toodud. Eesti seaduste kohta käivas peatükis saad lähemalt lugeda Eesti seaduste kohta.

VAENU
ÕHUTAMINE
VÕI ÕHUTAMINE
VÄGIVALLALE

AVALIKUD SOLVANGUD
TEKSTI, MEEMI, FOTODE
VMS. KUJUL

AVALIKUD SOLVANGUD
TEKSTI, MEEMI,
FOTODE VMS. KUJUL

+

+

+

EELARVAMUSLIK MOTIIV

EELARVAMUSLIK MOTIIV

EELARVAMUSLIK MOTIIV

EELARVAMUSLIK MOTIIV = ohver valiti tema arvatava või tegeliku kuulumise tõttu teatud inimrühma

Eelarvamusliku motiivi indikaatorid on objektiivsed faktid, asjaolud või mustrid, mis on seotud kriminaalse teoga, mille puhul on alust arvata, et kurjategija sooritas teo eelarvamuslikul motiivil.

Need indikaatorid võivad olla:

- Tunnistaja tunnetus, arvamus
- Kommentaarid, kirjalikud avaldused, žestid
- Joonistused, märgistused, sümbolid, graffiti
- Osalemine teatud organiseerunud gruppides või nende liige olemine
- Asukoht
- Ajastus
- Varasem vaenulikkus
- Varasemate kuritegude mustrid ja nende esinemissagedus
- Vägivalla olemus
- Teiste motiivide puudumine
- Jne.

Olenevalt koolitusgrupi omavahelise suhtluse dünaamikast, kaalu selle info lisamist koolituse teoreetilise osa juurde. Saad näiteks teoreetilise osa raames läbi viia interaktiivse harjutuse, kus grupp peab omavahel arutama ja pakkuma välja erinevaid eelarvamusliku motiivi indikaatoreid.

Vaenukuritegu vs vaenukõne

Kuna rahvusvaheliselt ei ole olemas ühte kokkuleppelist vaenukuriteo definitsiooni, siis ei ole ilmselt üllatav, et see puudub ka vaenukõne puhul. Rahvusvahelised organisatsioonid sisustavad vaenukõne mõistet järgmiselt:

- OSCE defineerib vaenukuritegu kui „kuriteod, mis on toime pandud eelarvamuslikul motiivil“ (OSCE 2009). Kuna rääkimine ilma reaalse teota (erinevalt näiteks mõrvast, füüsilisest rünnakust või vara kahjustamisest) ei ole kuritegu, siis argumenteerib OSCE, et vaenukuriteo kontseptsioon välistab vaenukõne kuulamise vaenukuriteo alla (ODIHR 2009:25 in RTH 2018).
- Samas on FRA (2016) seisukohal, et vaenukõne on üks vaenukuriteo vorme „vaenu või vägivalla õhutamise kaitstud tunnusega grupi vastu – tuntud vaenukõne mõistena – on nii kuritegu kui ka diskrimineerimise väljendus ning seetõttu laiema vaenukuriteo kontseptsiooni alamkategooria“ (RTH, 2018).

Proportsionaalsus

Seadused erinevad riigiti, kuid vaenuritegu selgitav põhimõte on enamasti ühesugune – tegu on „sõnumit saatva kuriteoga“, mis põhjustab vaimseid üleelamisi tervele kogukonnale, kuhu ohver kuulub. Vaenuriteod takistavad harmoonilise ja inimeste mitmekesisusega arvestava ühiskonna loomist. Seega peavad karistused sellistele kuritegudele olema taolised, mis võtavad arvesse vaenuritegude raskeid tagajärgi.

Vaenukuritegude vähene raporteerimine on tõsine probleem. Mitmed uuringud ja analüüsid on näidanud, et LGBTI-inimeste vastu suunatud vaenukuriteod jäävad tihti politseile raporteerimata.

Mõnel juhul on vähese raporteerimise taga puudulik seadusandlus, mis tekitab ohvrites tunde, et kuriteost teatamine on mõttetu. Samas eksisteerib vähese raporteerimise probleem ka maades, kus vaenukuritegu on seaduses sätestatud. See annab alusta arvata, et vähese raporteerimise probleem on sügavam. Üks põhjustest on ohvrite vähene usaldus politsei vastu, mis tähendab omakorda soovimatust minna politseisse. See ei pruugi omane olla ainult LGBTI-inimestele, kuid hirm homo- ja transfoobia või teisese ohvrustamise ees, on iseloomulik LGBTI-kogukonnale. See panustab omakorda nõiaringi – politsei arvab, et LGBTI-inimeste vastu suunatud vaenukuriteod ei ole levinud või tõsine probleem ning seetõttu ei peeta vajalikuks LGBTI-kogukonna vajadustega arvestavate abinõude ja protsesside väljatöötamist.

Teisene ohvrustumine

Teiseseks ohvrustumiseks peetakse tüüpiliselt täiendavaid negatiivseid kogemusi, mis kaasnevad politsei uurimistööga ja millega seoses tajub ohver oma õiguste jätkuvat või täiendavat rikkumist. Seda võib esile kutsuda politseiniku tunduvalt muutunud käitumine ja suhtumine, mis traumatiseerib ohvrit. Politseitöötaja ei pruugi osata kasutada võimalusi ja rakendada käitumisviise, mis on vajalikud ohvri piisavaks toetamiseks. See võib juba niigi haavatavale ohvrile põhjustada täiendavat psühholoogilist kahju.

Nii selle projekti käigus kui projekti *Come Forward* uurimustöö raames selgus, et teisene ohvrustumine on üks võimalikest põhjustest, miks vaenukuriteo ohvrid ei raporteeri aset leidnud kuritegu. Seega on oluline, et teemat käsitletakse töötoa raames.

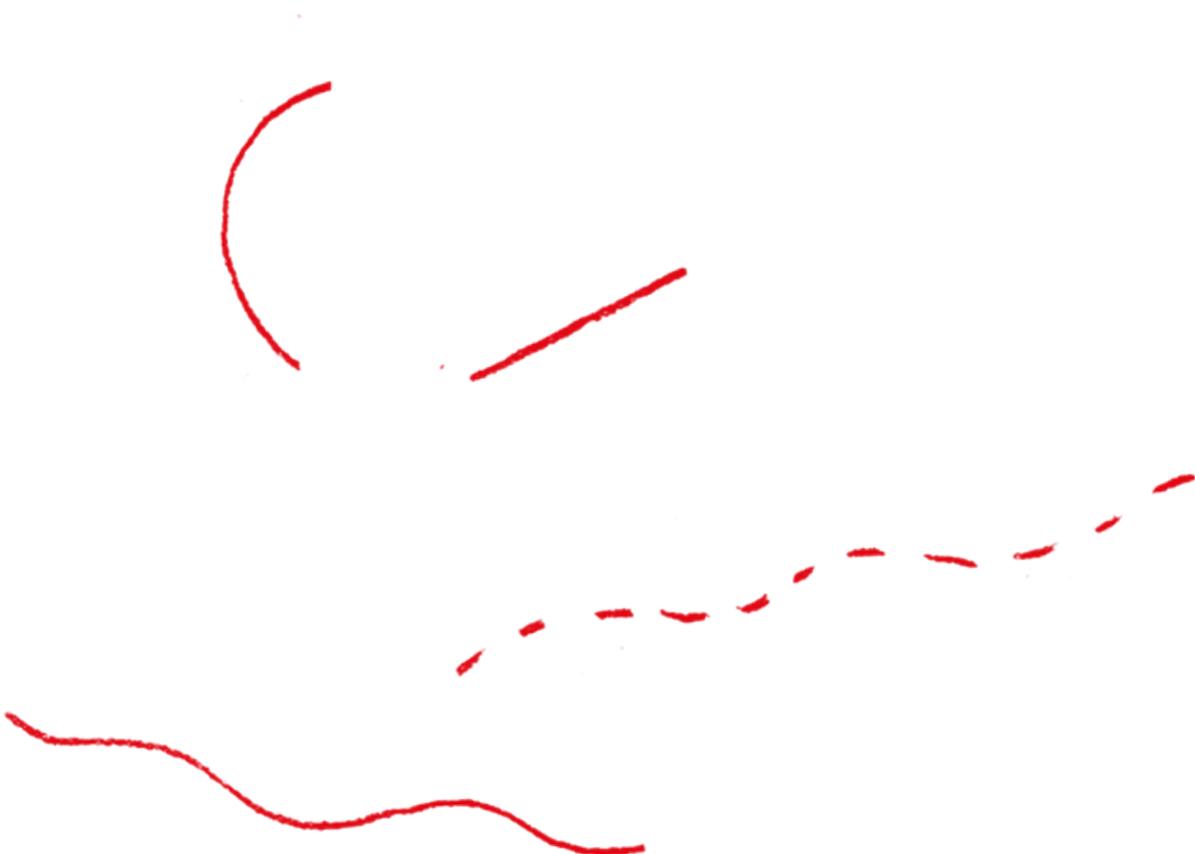
36

Et teisest ohvristumist ära hoida, on kasutusel mitmeid häid praktikaid, mida politsei saab kasutusele võtta:

- Koolitus teemal, mis puudutab seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi, soolise väljendumise ja sooeripära (SOGIESC) teemasid, sh. teadlikkuse tõstmine õige sõnavara kasutamisel (asesõnad, homo- ja transfoobse sõnavara vältimine).
- Teadlikkuse tõstmine vaenukuritegude tagajärjel tekkiva psühholoogilise stressi kohta.
- Konfidentsiaalsust käsitleva käitumisjuhendi koostamine.

Lisalugemine

Lisainfot ja vaenukuritegude koolituseks vajalikke näpunäiteid saab OSCE/ODIHR [TAHCLE](#) programmist (Vaenukuritegude ennetamine ja lahendamine – koolitus õiguskaitsesutustele).

Nagu eelpool tõdetud, on teisene ohvristamine üks põhjus, miks LGBTI-inimene ei pruugi kuriteost politseile teatada. Seetõttu on SOGIESC (seksuaalne sättumus, sooline identiteet, sooline väljendumine ja sooline eripära) teemade mõistmine oluline.

SOGIESC teema põhialuste mõistmine on ülioluline ka homfoobia ja transfoobia ennetamiseks õiguskaitseasutustes. Teema tõelise mõistmise korral saavad politseinikud teadvustada LGBTI-inimeste läbielamisi, mida on põhjustanud vaenukuriteo kogemine, ja omandada vajalikud oskused nende kuritegude ohvritega töötamiseks. Kui sul on koolitajana kogemus SOGIESC teemades, siis on sul võib-olla matejale, mida saad töötoas kasutada. Kui vajad aga teema kohta lisamaterjale, siis soovitame Belgia LGBTI-hariduskeskuse e-õppe keskkonda [KliQ](#). Keskkonnast leiab SOGIESC teema kohta neli õppevideot ja baasterminoloogiat.

Igal õppevideo juurde kuulub lühitest, et kontrollida omandatud teadmisi. Küsimused baseeruvad video sisul. Vaata neid küsimusi ja mõtle, kas saad neid kasutada oma töötoa kontekstis. Me soovitame kasutada interaktiivseid küsimuste esitamise võimalusi, näiteks [Mentimeter](#).

Jaga igale osalejale koopia „The Genderbread Person“ enne videode vaatamist.

Video 2 – „norm“ ja SOGIESC

Küsimused

– Mis on „norm“?

- Põhiseaduslik norm, mis ütleb, kuidas ühiskonnas tuleb käituda
- „Norm“ on tiitel inimesele, kes vastutab avalikus ruumis normatiivse käitumise eest
- Mitteformaalne ühiskondlik suhtumine, milline on norm ja normaalsus (enamuse kontseptsioon)

– Mida tähendab akronüüm LGBTI?

- Gei ja biseksuaalse kaasatuse terminoloogia õppimine
- Lesbid, geid, biseksuaalid, transsoolised ja intersoolised inimesed
- Lesbid, geid, biseksuaalid, transeksuaalid, interseksuaalid

– Mida tähendab akronüüm SOGIESC?

- Seksuaalne orientatsioon, sooline kaasatus ning eksklusiivsus ja seksuaalsed kromosoomid
- Seksuaalne originaalsus, sooidentiteet ja sooline väljendumine ja seksuaalsed küborgid
- Seksuaalne sättumus, sooline identiteet, sooline väljendumine ja sooline eripära

– Miks mõned inimesed eelistavad kasutada SOGIESC akronüümi LGBTI asemel?

- Sest LGBTI paneb inimesed kategooriatesseja eeldab, et inimese identiteet on fikseeritud. SOGIESC on kaasavam alternatiiv, mida eelistab rahvusvaheline inimõiguste diskursus
- Sest seda on lihtsam hääldada kui LGBTI
- Sest lühend LGBTI pikenes ajas ja on keerulisem

– Kes on Genderbread Person?

- Inimene, kes sööb palju soosaia
- Õppevahend, mis tutvustab sooskontseptsiooni jagades selle eraldi osadeks (sooidentiteet, sooline väljendus, seksuaalne sättumus ja anatoomia)
- Mudel, mis selgitab sugu kui sotsiaalset konstruktsiooni
- Hariv töövahend, mida tuleb võtta sõna-sõnalt

Video 3 – sooidentiteet, soeripära ja sooline väljendus

Küsimused

– Mida tähendab 'they/them (nemad)' selle video kontekstis?

- See tähendab, et räägime mitmest inimesest
- See on vale viis rääkida ühest inimesest, igapäevane saab jagada binaarsesse sookategoriasse
- See on ainsus, sõna ühe inimese kohta ja see on sooneutraalne sõna. Seda saab kasutada siis, kui sa ei tea inimese sugu või kui inimene ise soovib, et tema puhul seda kasutataks

– Kes määrab enamasti vastsündinu soo?

- Arst, kes võtab sünnituse vastu
- Lapsevanemad
- Sünnituse registreerimise blanketi värv (sinine või roosa)
- Soopaljastamise peo tordi värv

– Mida peetakse silmas, kui öeldakse „anatomiline sugu“?

- Kromosoomid (X ja Y), sisemised ja välimised suguorganid, hormoonide tase ja sekundaarsed seksuaalsed tunnused
- Sisemised ja välimised suguelundid
- Kromosoomid (X ja Y) ja hormoonide tase

– Mis on intersoolisus?

- Keegi, kes ei tunne end naisena, kuid kes määrati sündides naiseks, või keegi, kes ei tunne end mehena, kuid määrati sündides meheks
- Me räägime paljudest füüsilistest tunnustest või kehalistest erinevustest, mis asuvad meeste või naiste kehade binaarsete mõistete stereotüüpsete ideaalide vahel. Intersoolisuse vorme on palju; see on pigem spekter kui üks kategooria.
- Keegi, kes positioneerib end meeste ja naiste soolise identiteedi vahel

– Kuhu me paigutame sooidentiteedi „Genderbread person“ kehal?

- Pükstesse
- Südamesse
- Ajusse
- Kõikjale

– Kes on mittedisgender (inglise keeles cisgender) inimene?

- Inimene, kelle bioloogiline sugu ja sooline identiteet langevad täiel määral kokku ning kes on igati rahul talle pakutava soorolliga
- Inimene, kelle sooidentiteet ei kattu sooga, mis talle sünnil määrati
- Kellegi õde

– Mida mõeldakse, kui öeldakse, et transsoolisus on katustermin?

- See tähendab, et termin transsooline hõlmab mitmeid erinevaid identiteete inimeste jaoks, kelle sooidentiteet on erinev neile sünnil määratud soost
- See tähendab, et sobib kanda ka vihmase ilmaga
- Termin transsooline hõlmab mitmeid identiteete, sh. mitte-binaarne, vastassoo riiete kandmine, asooline (agender- ilma soota), queer jne

– **Mis on sooline väljendamine (gender expression- eesti keeles kasutusel ka väljend sooline väljendusviis)?**

- Viitab sellele, kuidas inimesed väljendavad oma soolist identiteeti ja seda, kuidas seda maailmale edastatakse riietuse, jumestuse, aksessuaaride, soengu, kehakeele jms abil
- Tegu on rolli või käitumisega, mille inimene on õppinud ja mille on ära määranud kultuurilised normid
- Tegu on nähtusega, kus inimene väljendab, et talle ei meeldi tema sugu

Video 4 – seksuaalne sättumus

Küsimused

– **Millist vahet me teeme, kui räägime seksuaalsest sättumusest?**

- Seksuaalse ja romantilise külgetõmbe vahel
- Inimese ja teatud tüüpi toitude vahel
- Seksuaalse külgetõmbe ja seksuaalse vastumeelsuse vahel

– **Mis on bifoobia?**

- Uskumus, et bifoobiat ei eksisteeri
- Vastumeelsus biseksuaalsuse ja biseksuaalsete inimeste kui sotsiaalse grupi või üksikisikute suhtes nii eituse vormis (et biseksuaalsus pole tõeline sättumus), kui ka negatiivsete stereotüüpide omamine biseksuaalsete inimeste suhtes.
- Hirm, et asjad ilmuvad paaris
- Termin, mis pärineb homofoobiast ja transfoobiast, kuid mida kasutatakse spetsiaalselt biseksuaalsete inimeste suhtes

– **Mis on biseksuaalsus?**

- Võimalus olla sisse võetud nii meestest kui naistest, aga mitte transsoolistest inimestest
- Seksuaalne sättumus, mida ei eksisteeri. Sulle meeldivad kas mehed või naised
- Kui inimesele meeldivad romantiliselt ja/või seksuaalselt inimesed rohkem kui ühest soost

42

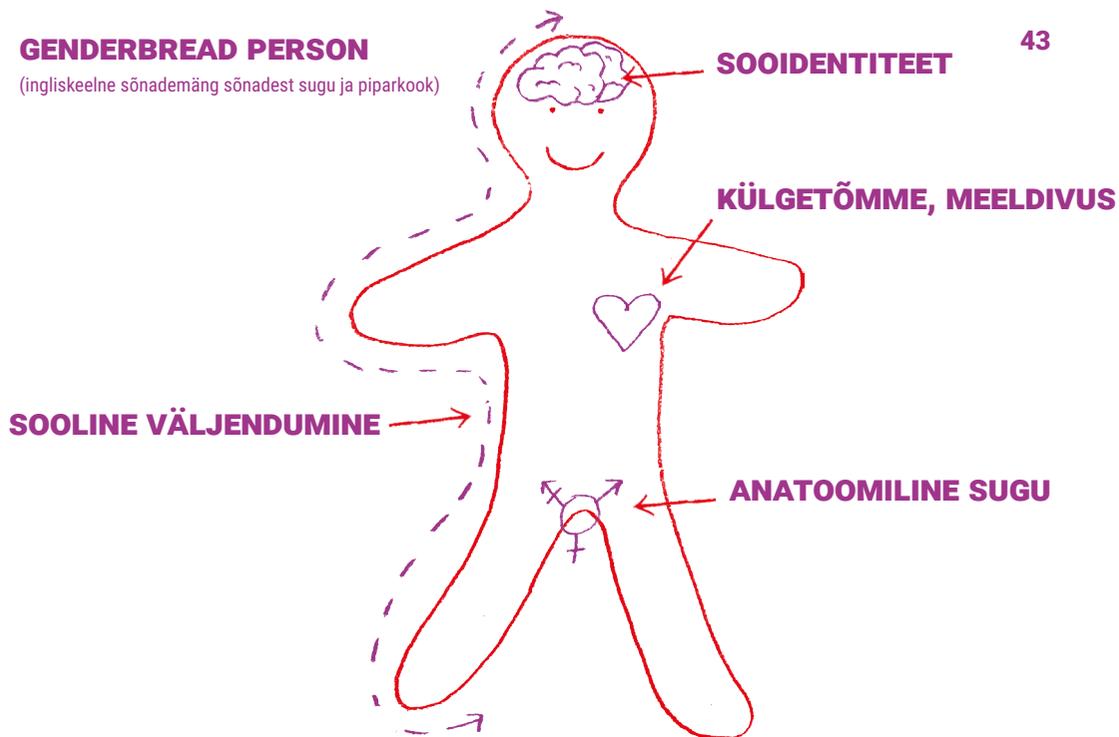
– Kas igal inimesel on võimalik end positsioneerida „Genderbread person-i“ all olevatele nooltele?

- Ei, see seda saavad teha ainult geid ja biseksuaalsed inimesed
- Ei, seda saavad teha ainult inimesed, kes on transsoolised või mitte-binaarsed
- Ei, seda saavad teha ainult heterod
- Jah, igaüks saab end nooltele paigutada, olenemata seksuaalsest sättumusest, sooidentiteedist, soolisest väljendusviisist jne

GENDERBREAD PERSON

(inglisekeelne sõnademäng sõnadest sugu ja piparkook)

Ø tähendab selle puudumist, mis on kirjas paremal

SOOIDENTITEET

- Ø → Enesetunnetus naine
- Ø → Enesetunnetus mees

SOOLINE VÄLJENDUMINE

- Ø → Naiselikkus
- Ø → Mehelikkus

ANATOMILINE SUGU

- Ø → Enesetunnetus naine
- Ø → Enesetunnetus mees

IDENTITEET ≠ VÄLJENDUMINE ≠ SUGU
SUGU ≠ SEKSUAALNE SÄTTUMUS

SEKSUAALSELT HUVIDATUD...

- Ø → naised j/v naiselikkus j/v naissoost inimesed
- Ø → mehed j/v mehelikkus j/v meessoost inimesed

SÜNNIJÄRGSOLT MÄÄRATUD SUGU

- naine
- intersooline
- mees

ROMANTILISELT HUVIDATUD...

- Ø → naised j/v naiselikkus j/v naissoost inimesed
- Ø → mehed j/v mehelikkus j/v meessoost inimesed

EL kontekst

Ülevaade

Euroopa Liidu liikmesriigid ei ole üheselt defineerinud vaenukuriteo mõistet. Seega sõltub väga palju kohalikust kontekstist ja samuti on riigiti erinevad kaitstud tunnuste grupid (nt. LGBTI, rass, sugu jne).

Mitmed rahvusvahelised organisatsioonid on asunud olukorda muutama, et aidata riikidel luua süsteemi, mis aitab väljatöötada asjakohast süsteemi vaenukõne ja vaenukuritegudele reageerimisel (raporteerimine, monitoorimine, ohvriabi):

1. OSCE Demokraatlike Institutsioonide ja Inimõiguste Üksus (The OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights – ODIHR) Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (The EU Fundamental Rights Agency – FRA)
2. Rassimi ja Sallimatuse Vastu Võitlemise Euroopa Komisjon (European Commission against Racism and Intolerance – ECRI)
3. Ovrite õiguste direktiiv (Victims' Rights Directive 2012/29/EU)

OSCE ja ODIHR

OSCE pöörab vaenukuritegude teemale erilist tähelepanu ja defineerib vaenukuritegu kui „eelarvamuslikul motiivil sooritatud kuritegu“ (OSCE 2009). Nad näevad vanukuritegusid kui ohtu ühiskonna sidususele, mis võib viia konfliktide ja vägivallani laiemal skaalal. Lisainfot leiab [OSCE kodulehelt](#).

ODIHR kogub iga-aastaselt vaenukuritegude kohta käivat statistikat, mis aitab poliitikakujundajatel välja töötada paremaid seadusi ja huvitatud institutsioonidel välja töötada koolitusi politseile. Lisaks teevad nad koostööd vabaihendustega, sh. selle projekti partneritega, et monitoorida vaenukuritegude levikut.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet dokumenteerib rassismi, sallimatuse ja vaenuritegude levikut Euroopa Liidus. Nad viivad läbi uuringuid ja koostavad analüüse liikmesriikide õiguslikust ja poliitilisest olukorrast. Lisainfot leiab [FRA kodulehelt](#). FRA-l on oluline roll selles, et vaenuritegude teemat on EL tasemel märgatud, lisaks on FRA dokumenteerinud puudujääke vaenuritegude kohta käiva infokogumise riiklikes mehhanismides ning julgustanud heade praktikate jagamist selles valdkonnas. Eelmisel aastal (2019) alustas FRA järjekordse [uuringuga](#), mis uurib rassismi ja vaenuritegusid.

ECRI

Rassismi ja Sallimatuse Vastu Võitlemise Euroopa Komisjon (ECRI) on unikaalne inimõigusi monitooriv institutsioon, mis keskendub teemadele nagu võitlus rassismi vastu, diskrimineerimine (nahavärv, etnilise/rahvusliku päritolu, kodakondsuse, usutunnistuse, keele, seksuaalse sättumuse, sooidentiteedi alusel), ksenofoobia (võõravaen), antisemiitlus ja sallimatus Euroopas. ECRI on välja andnud enda eesmärged ja tegevusi tutvustava voldiku, sellega saab tutvuda [siin](#). 2019. aastal alustas ECRI tööd oma kuuenda monitooringutsükliga, mis keskendub liikmesriikide tasandil järgmistele teemadele: tõhus ja võrdne ligipääs õigustele, vaenukõne ja vaenust motiveeritud vägivald, integratsioon ja kaasatus. Lisaks tegeleb monitooring ka teemadega, mis on spetsiifilised vastavale riigile ning vaatleb, kuidas võrd on riigid täitnud eelmise monitooringutsükli soovitusi.

Puudub rahvusvaheline kokkulepe inimrühmade (tunnuste) kohta, kes vaenuriteo alla kuuluvad. Samas on LGBTI-vaenuritegude ohvrite teema kajastatud direktiivis [2012/29/EU](#). Direktiiv nõuab, et EL-i liikmesriigid tagaksid vaenuritegude ohvritele ligipääsu spetsiaalsetele tugiteenustele, mis arvestaksid nende individuaalsete vajadustega ja et nii ohvritele kui kuriteo pealtnägijatel oleks võimalus raporteerida kuritegu politseile.

Direktiivi ülevõtmine ei ole olnud kõikides riikides edukas, näiteks Leedus muutis direktiiv LGBTI-inimestele olukorda paremaks ainult minimaalselt.

Koostöö

„ECRI, ODIHR ja FRA teevad üha enam omavahelist koostööd vaenuritegude valdkonnas ja koordineerivad tegevusi. Alates 2016. aastast käib koos EL-i kõrgetasemeline töörühm, mille eesmärk on võidelda rassismi, ksenofoobia ja teiste erinevate sallimatuse vormidega. See kolme asutust hõlmav töörühm abistab Euroopa Komisjoni seadusandlike ettepanekute ja poliitiliste algatuste ettevalmistamisel oma valdkonnas. Lisaks tegeletakse politsei koolitamisega, vaenuritegude registreerimise teemaga ning sellega, et ohvritele oleks tagatud õiglus, kaitse ja tugi. Peale töörühma töö toetab Euroopa Komisjon rahaliselt EL liikmesriike ja vabaihendusi vaenukõne ja vaenuritegude valdkonna teemades läbi programmi „The Rights, Equality and Citizenship programm“, mille eesmärgid hõlmavad ka teemasid nagu võitlus rassismi, ksenofoobia, homofoobia ja teiste erinevate sallimatuse vormidega“ lehekülj 36, projekti „Come Forward“ käsiraamatust.

Eesti kehtivas karistusseadustikus puudub vaenukuriteo mõiste. Karistusseadustiku järgi ei ole vaenukuritegu eraldiseisev kuriteoliik ning samuti pole vaenumotiiv karistust raskendav asjaolu. Samas pöörab riik siiski teemale tähelepanu ja kogub vaenukuriteostatistikat, menetlejal on võimalus 2016. aasta septembrist MIS infosüsteemis märkida vastav kuriteoliik (vaen – usk, rass, päritolu, vaen – seksuaalne sättumus/identiteet, vaen – muu). Vaenukuritegude numbrid ja ohvriuring on kajastatud justiitsministeeriumi poolt igal aastal ilmuvas kuritegevuse aastaraamatus.

Vaenuõhne ehk vaenu õhutamise on Eestis samas reguleeritud. Selge vaenu õhutamise keeld on kirjas Eesti põhiseaduse §-s 12: Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamise on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel. Lisaks sätestab karistusseadustiku § 151 lg 1: Tegevuse eest, millega avalikult on kutsutud üles vihkamisele, vägivaldale või diskrimineerimisele seoses rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, seksuaalse sättumuse, poliitiliste veendumuste või varalise või sotsiaalse seisundiga, kui sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele või varale, – karistatakse rahatrahviga kuni kolmsada trahviühikut või arestiga.

Samas on Eestis juba aastaid olnud murekohaks, et kehtiv karistusseadustiku regulatsioon ei võimalda sisuliselt vaenuõhutamajaid vastutusele võtta. Nimelt nõuab tänane sõnastus otsese ohu olemasolu inimese elule, tervisele või varale, tegelikkus on aga vaenu väljendamisel inimestel eelkõige abiks arvuti ning kehtiv sõnastus teeb keeruliseks leida põhjuslik seos arvuti abil vaenu õhutamise ja reaalse ohu vahel. Nimetatud põhjusel leiab säte ka kasutust haruharva.

Eesti Inimõiguste Keskus on seitsme aasta jooksul läbi viinud neli avaliku arvamuse uuringut LGBT õiguste teemadel. Uuringud viidi läbi aastatel 2012, 2014, 2017 ja 2019 Turu-uuringute ASi poolt. 2019. aasta uuring näitab, et Eesti elanike suhtumine lesbidesse ja geidesse pole kahe aasta tagase ajaga oluliselt muutunud. 41% peab homoseksuaalsust täiesti või pigem vastuvõetavaks, samas üle poole

peavad homoseksuaalsust siiski täiesti või pigem vastuvõetamatuks. Erinevused suhtumises seonduvad eelkõige vanuse, koduse keele, haridustasemega.

Vastajad arvavad, et ühiskond on homoseksuaalsuse suhtes sallimatum, kui see tegelikult on. 61% vastajatest arvas, et ühiskonnale on homoseksuaalsuse suhtes pigem vastuvõetamatu. Olmeline suhtlus homoseksuaalsete inimestega on enamikule vastajatest vastuvõetav, lisaks on oluliselt positiivsemaks muutunud geide ja lesbidega suhtlemine. 2019 andmete põhjal ei tunneks 59% vastajatest end ebamugavalt seltskonnas, kus on gei (2017 oli see 44%) ja 60% seltskonnas, kus on lesbi (2017 oli see 42%).

Lisaks selgus uuringust, et samast soost paaride suhteid reguleeriva kooseluseaduse toetajaid on esimest korda rohkem, kui selle vastaseid. 49% vastanutest toetab kooseluseadust ning 39% ei toeta. Eestikeelse elanikkonna hulgas toetab 59% ja muukeelse elanikkonna hulgas 29%. Suurim toetus kooseluseadusele on vanusegrupis 20–29. aastat, kus seda toetab 68% vastanutest. Lisainfot uuringu kohta leiab siit: <https://humanrights.ee/teemad/vordne-kohtlemine/eesti-elanike-hoiakud-lgbt-teemadel/>.

Juhtumid

Reaalelu juhtumite tutvustamised ja rollimängud on näited aktiivsetest ja koostööl põhinevatest õpetamistehnikatest, mis on tõhusad meetodid süvaõppeks. Nende kasutamine võib muuta õppijate vaateid ja kasvatada empaatiat, pakkudes sügavamat sissevaadet raskustesse, mida kogevad teised inimesed õppija ümber. Seetõttu sobivad nimetatud õpetamistehnikatel põhinevad harjutused hästi antud tööriistakomplekti jaoks. Siin materjalis kirjeldatud juhtumid põhinevad tegelikel juhtumitel ja kuritegudel, mis on aset leidnud Safe To Be partnerriikides (Belgia, Bulgaaria, Eesti, Ungari, Läti, Leedu, Portugal, Hispaania, Suurbritannia). Oleme juhtumite näidetest eemaldanud viited päritolumaale ning muutnud ära nimed, et tagada osaliste anonüümsus. Kuritegude autentsust see ei mõjuta. Et LGBTI-vastased vaenukuriteod on alaraporteeritud, puutuvad korrakaitsjad tavatöös antud juhtumitega tõenäoliselt vähe kokku. Seetõttu usume, et tegelike juhtumite kasutamine võimaldab õiguskatseorganitel tutvuda turvalises ja õppimist toetavas keskkonnas LGBTI-kogukonda kuuluvate inimeste vastu toime pandud vaenukuritegudega parimal võimalikul viisil.

Paljud rollimängudel põhinevad harjutused on koostatud eesmärgiga pakkuda osalejatele kogemust, mida nad oma elus ise tõenäoliselt ei saaks. Selles õppevahendis oleme otsustanud klassikalisest rollimängust mõnel määral kõrvale kalduda. Paluda õiguskaitsetel, et nad kehastuksid juhtumites kirjeldatud LGBTI-inimeseks ja ohvriks esitaks neile nii ebareaalseid nõudmisi kui ka põhjustaks problemaatilist grupidünaamikat. Igale LGBTI-inimese karikatuursele kujutamisele tuleks koheselt reageerida, sest selle lubamine tootaks vastu kogu töötoa eesmärgile. Kui taoline olukord peaks tekkima, siis tuleks seda võtta võimalusena refleksiooniks („Miks sa käitusid nii, kui kehastasid end LGBTI-inimeseks?“).

Et eos probleeme vältida ja muuta õppeprotsess tõhusamaks, kehastuvad õppijad selles rollimänguharjutuses politseinikeks, keda on koolitatud töötama koos LGBTI-vastaste vaenuritegude ohvritega, mitte ohvriteks endiks.

Tähelepanu! Rollimänguharjutuste juhendamine võib olla keeruline. Rollimängudes tekib protsessi käigus oma dünaamika, mis on sageli ettearvamatu. Antud tööriistakast on mõeldud täiendama sinu omandatud oskusi juhendajana, pakkudes vaid üldisi juhtnööre suunamiseks harjutusi.

Olles politseinik

Selle harjutuse fookuses on grupiliikmed, kes kehastuvad politseinikeks. Paluge õiguskaitsejaid mängivaid liikmeid jääda võimalikult iseendaks. Ainuke erinevus nende igapäevasest tööst on tõik, et neil on nüüd teadmised vaenuritegudest, heast tavast ja LGBTI/SO-GIESC teemadest.

Antud harjutuses mängitakse turvalises ja õppimist toetavas keskkonnas läbi, kuidas intervjuuerida eriliselt haavatavat ohvrit.

Juhenda osalisi, kes kehastavad ohvreid mitte oma rolli otseselt näitlema, vaid lihtsalt kujutama. Ohvri kujutamise mõte seisneb selles, et see hõlbustab teiste mängijate politseioskuste harjutamist, mitte ei ole võimalus ohvriks kehastunutel harjutada, mida tähendab end ohvrina tunda.

Ettevalmistus

- Sõnasta osalistele harjutuse eesmärk (vaata selgitust eespoolt). Jaga osalised kolme- või neljaliikmelistesse gruppidesse.
- Anna igale grupile nende liikmete arvule vastav määr juhtumeid analüüsida. See võimaldab igal grupiliikmel kehastuda politseinikuks vähemalt korra.
- Igas grupis on kolm rolli.
  - Üks grupiliige kujutab ohvrit (vaata eelnevat selgitust).
  - Üks või kaks grupiliiget kehastuvad politseinikeks.
  - Üks grupiliige hakkab vaatlejaks. Nende ülesanne on teha märkmeid, analüüsida rollimängu kulgu ja juhtida lõpus küsitlust.
- Sinu ülesanne juhendajana on kõndida ringi ja sekkuda seal, kus vaja. Sa peaksid vastama osalejale küsimustele ja vajadusel korrigerima mängu kulgu. Ole valvas stereotüüpide kujutamise suhtes!
- Palu oma gruppidel valida üks läbimängitud juhtumitest teistele esitamiseks. Nad võivad selle nii teistele ette mängida kui ka lihtsalt selle üle arutada. Viimasel juhul peaks seda tegema vaatleja rollis grupiliige.

Koolitusruumis

Töötoa käigus toimuvate harjutuste ajal (eriti indikaatorite tuvastamise harjutuse ajal) jaluta ruumis ringi ja anna juhised, kui see peaks olema vajalik.

Sul võib tekkida vajadus protsessi juhtida:

- Ole tähelepanelik stereotüüpsete esituste ja harjutuste läbiviimise suhtes ning sekku, kui see on vajalik.
- Küsi vajadusel osalejate käest, kuidas viiksid nemad ohvriga intervjuud läbi. Kuidas nemad sõnastaksid intervjuuküsimusi?
- Küsi vajadusel osalejate käest, millist kehakeelt kasutaksid nemad intervjuud läbi viies ja milline oleks nende üldine hoiak?
- Olenevalt konkreetsest juhtumist, millega grupp töötab, võib olla ka muid eelarvamuslikke indikaatoreid, millele tasub sul tähelepanu juhtida:
  - Näiteks tasub uurida kurjategija sotsiaalmeedia kontodel olevat infot
  - Üle kuulata või konsulteerida kurjategija ja ohvri naabritega, tuttavatega
- Võib küsida – mis samme on veel võimalik astuda, et uurida eelarvamuslikku motiivi?
- Kas on vajalik suunata ohver edasi mõne organisatsiooni poole või pakkuda vajalikku teenust?
  - Ohvriabi
  - LGBTI organisatsioonid
  - Muud tugiteenused
  - Inimõiguste organisatsioonid
  - ...
- Kuidas tagad, et ohver teab, et sa võtad temaga juhtunut tõsiselt?
- Kas on võimalik/vajalik hoida ohvrit kursis tema kaasust puudutava menetlusega?
- ...

Küsitluse ajal peaksid mängijad oskama kirjeldada, kuidas nad end harjutuse ajal tundsid. Kui rollimängus esines kirglikke sõnavõtte, siis küsitlusfaasis tuleb need emotsioonid läbi töötada. Refleksioon ja arutelu on kaks põhilist viisi, kuidas rollimängudest õpitakse. Mängijad peaksid oskama peegeldada, mida nad tundsid, tajusid ja õppisid antud mängusessioonist. Analüüsige tähtsamaid rollimängu momente ja mõelge, mida keegi teeks teisiti ja miks. Kuulake ka teiste vaatlejate refleksioone mängust. Toeta diskussiooni, aga ära suru oma arvamusi peale. Mängi neutraalset taustarolli ja ole valmis oma-poolseks tagasisideks, kui gruppidel on raskusi arutelu alustamisega.

Järgnev osa sisaldab roppusi, kirjeldatakse vägivalda, seksuaalset ahistamist, homofoobiat, transfoobiat ja enesetappu. Hoiata osalejaid!

Igal kaardil on kirjeldus vaenukuriteost LGBTI-kogukonna liikme vastu ohvri silmade läbi. Juhtumi kirjeldus lõpeb hetkega, mil nad pöörduvad politseisse.

1. juhtum

Clara on 45-aastane transnaine, kes on avalikult oma trans-identiteediga, st naisena, elanud 15 aastat. Ühel päeval läks ta kaubanduskeskuse naistetualetti. Seal märkas teda üks naine, kes küsis, miks Clara seal on. Claralt polnud seda küsimust ammu küsitud. Küsimuse peale segadusse sattudes vastas ta, et ta käib lihtsalt vetsus ära. Kui Clara tualetist lahkus, ootas naine teda väljas oma poiss-sõbraga. Mees kõndis Clarale järele, solvas teda ja lõi Clarat lahtise käega näkku. Seejärel paarike lahkus. Clara pöördus selle peale kaubanduskeskuse turvatöötaja poole, aga töötaja nõustus ründajaga, et Clara poleks pidanud naistetualetis käima.

Peale pikka kaalumist otsustas Clara kuriteost teada anda. Ta nägi oma ründajat lähedalt ja osanuks tolle vajadusel ära tunda. Clara oli aga närvis oma transidentiteedi avalikustamise pärast. Ta on ülemineku teinud kaua aega tagasi ja tema soole viitamisega enamasti ei eksita, seega ta pole harjunud sellest võõrastega rääkima.

LGBTI õiguste eest seisva organisatsiooni kontori välisuks sai raskelt kahjustada. Ukse välimine külg ja hinged süüdati tundmatu süttiva ainega.

Seda intsidenti märkas esimesena taksojuht, kes parajasti mööda sõitis. Taksojuht kasutas kaasaskantavat tulekustutit ning suutis tule kustutada enne politsei ja tuletõrje kohalejõudmist. LGBTI organisatsioon jagab majja sissepääsu riidepoega. Organisatsiooni esindaja kahtlustas, et süütamine võis olla motiveeritud vaenust LGBTI-kogukonna vastu. Nad otsustavad pöörduda politseisse ja loodavad, et neid aidatakse.

3. juhtum

Konservatiivse partei liikmed ja toetajad nurjasid riikliku LGBTI-ühingu korraldatud teavitusürituse. Politsei sekkus ja üritus lükati edasi. Ühing kirjutas juhtunust oma sotsiaalmeedia kontodel.

Üsna pea kogunesid konservatiivse partei toetajad ja liikmed ka teiste LGBTI ürituste vastu protestima. See julgustas teisi LGBTI-vastaseid saatma asjaga seotud noorsootöötajatele ähvarduskirju, muuhulgas lubati LGBTI-ühing maha põletada, kui nad veel mõne ürituse peaksid korraldama.

Kaks LGBTI-organisatsiooni esindajat pöördusid seoses ähvardustega politseisse. Nad loodavad politseilt saada tuge järgmiste ürituste korraldamiseks.

4. juhtum

Roxanne ja Evi elavad riiklikul elamispiinal koos oma teismelise tütre Robiniga. Viimase kuue kuu jooksul on nad kogunud naabrite poolt homofoobset väärkohtlemist. Ahistamine algas naabrite vihaste pilkude ja enda ette pomisemisega, kui perekond neist mööda kõndis.

Hiljuti on olukord eskaleerunud. Sõnad „lesparite maja“ soditi spreivärvidega nende esiuksle ning ukse ette visatakse regulaarselt prügi. Nende auto küljepeeglid on puruks löödud, mille tulemusena ei saa Evi majast lahkuda, sest tal on liikumisraskused. Nad said teada ka kuulujuttudest, mille järgi nad väärkohtlevat oma tütart.

Nad on mitmeid kordi proovinud politseile probleemist teada anda, kuid politsei on olnud passiivne. Peale järjekordset nende ukse ette prügi valamist otsustab Roxanne viimast korda politseisse pöörduda.

5. juhtum

Dora on 16-aastane tüdruk, kes tuli hiljuti koolis kapist välja transsoolisena ja biseksuaalsena. Sellest ajast alates on teda sõimatud transfoobsete väljenditega ja klassikaaslased on teda rünnanud neli korda. Viimane rünnak oli nii jõhker, et ta pidi vigastuste tõttu haiglasse minema. Üks poiss ähvardas teda seksuaalvägivallaga öeldes, et „Dora tahab seda ju kõigilt“, kuna ta on biseksuaalne.

Ta ei saanud oma vanematega sellest rääkida, sest nad on samuti transfoobsed. Dora ei tahtnud pöörduda politseisse, sest uskus, et see teeb kõik vaid hullemaks, kuid tema parim sõber veenis teda siiski kuriteost teada andma, et kiusamine ei eskaleeruks. Sõber julgustas teda haiglaarvet politseisse kaasa võtma ning näitama ka kommentaare, mida klassikaaslased on tema kohta sotsiaalmeedias teinud.

Johann ja Nouredinne kõndisid tänaval käest kinni, kui neist sõitis autoga mööda grupp mehi, kes aknast paari pihta prügi viskasid. Johann hüüdis meestele väljakutsuvalt järele. Auto peatus ja mehed karjusid neile korduvalt „Peded!“. Enne lahkumist sõitsid nad ähvardavalt Johanni ja Nouredinne'i suunas, nagu tahaksid paari alla ajada. See juhtus Johanni ja Nouredinne'i kodu lähedal ning nad tundsid ka ühe autos viibinud mehe ära – see oli nende naaber.

Johanni vihastas juhtunu, kuid ta on võimude suhtes kahtlustav. Teda pani ka muretsema, et Nouredinne'il on depressioon ja ta ei nõustunud juhtunust rääkima. Mõlemad tundsid ärevust, kui nad kodukandis jalutasid ning uskusid, et taolisi olukordi tuleb veel.

Johann otsustab siiski politseisse pöörduda, aga ta ei ütle seda Nouredinne'ile, et partneri närve säästa.

Edmund on 32-aastane mees, kes elab suures kortermajas ühes Euroopa riigi pealinnas. Ta on mõnda aega pidanud taluma samal korrusel elava naabri ahistavat käitumist. Kuigi naaber pole otseselt homofoobseid märkusi teinud, usub Edmund, et ahistamisel võib olla seos tema seksuaalsusega.

Pride paraadi päeval riputas Edmund vikerkaarelipu tänava poole avanevast aknast välja. Kui ta möödus koridoris oma naabrist, pöördus viimane tema poole ja ütles, et Edmundil peaks häbi olema ja et ta lõpetaks oma elustiili teistele peale surumise. Järgmisel päeval astus naaber koridoris Edmundile uuesti ligi ja ütles: „Seal, kust mina pärit olen, lastakse sinusugused maha!“ Seejärel viskas ta Edmundi pea suunas klaaspudeli, mis napilt mööda läks.

Võttes naabri ähvardust tõsiselt, vältis Edmund järgnevatel päevadel kodust lahkumist. Mitu aastat tagasi koges ta ühte teist homofoobset rünnakut, mis traumeeris teda hingeliselt ja jättis lonkama. Ta ei olnud rahul, kuidas politsei tol korral kallaletungi suhtus. Mõte vanu haavu lahti kiskuda ja politseisse pöörduda tekitas temas ärevust. Ta tundis end juhtunud süüdi ja uskus, et lipu välja riputamine oli halb idee.

Peale neli päeva kestnud ebalemist ta siiski otsustab politseile juhtunust teada anda.

Jakob on biseksuaalne mees, kes aeg-ajalt külastab kohalikku metsa ümbritsetud geide tutvumiskohta. Ta käib seal põhiliselt selleks, et niisama suhelda, ja mõnikord ka selleks, et tutvuda meestega.

Ühel õhtul küsis võõras vastutulev mees temalt sigaretile tuld. Kui Jakob hakkas taskust tulemasinat võtma, süüdistas mees teda „rõve homo“ olemises ja käskis Jakobil loovutada oma rahakott ja telefon. Jakob andis ehmatusena mehele kõik nõutud esemed, kuid võõras lõi teda sellest hoolimata näkku ja põhjustas sellega Jakobile ninaluumurru.

Jakob oli juhtunud traumeeritud, kuid ta ei kutsunud politseid arvates, et nad süüdistaksid teda geide tutvumiskohas olemise eest ja ei võtaks teda tõsiselt. Selle asemel läks ta otse haiglasse ja ütles meedikutele, et ta komistas tänaval. Ta võttis sõbraga ühendust ja rääkis tolele juhtunust. Peale kallaletungija kirjeldamist ütles sõber, et see kõlab tuttavalt ja et ta on kuulnud ka teistelt, et selles piirkonnas on keegi selliste tunnusmärkidega inimene rünnanud mitmeid mehi. Ta palub Jakobil pöörduda politseisse, et ära hoida potentsiaalselt hullemat rünnakut.

Jakob kardab, et kallaletungist teadaandmine lekitab tema perele ja kolleegidele, et ta on bi ja lävib ka meestega. Ta pöördub politseisse ja loodab, et ta saab anda oma tunnistuse anonüümseks jäädes.

Beatriz'i ja Serafinat rünnati, kui nad viibisid õhtul kesklinnas. Beatriz hoidis Serafina ümbert kinni ja suudles teda mänglevalt. Samal ajal möödus neist grupp mehi. Üks mees palus, et nad teda ka suudleks ning ütles: „Ärge muretsege, mulle meeldivad lesbid!“ Nad ignoreerisid meest, mille peale viimane vihastas ja karjus: „Paksud mustanahalised lesbid!“

Meestegrupp hakkas naisi jälitama ja sama mees krabab Beatriz'i käest. Naine tõukas ta eemale, aga teine mees sekkus ja lõi Beatriz'i. Seejärel ründas kogu grupp naisi korraga, tõukasid nad pikali ja peksid neid, kui nad maas lamasid. Mõlemad naised said vigastusi. Mõne minuti pärast jooksid mehed minema.

Kõrvalseisja kutsus politsei ja korrakaitsjad jõudsid üsna pea sündmuskohale. Kui nad aga kuulsid, et naised suudlesid avalikult, küsisid politseinikud, miks nad küll tegid sellist asja taolises linnaosas. See ju lausa kutsub kuritegu esile. Tundes, et politsei süüdistab neid endi ründamise esilekutsumises, otsustasid Beatriz ja Serafina võimudega mitte kaasa minna, vaid palusid, et neid viidaks lihtsalt haiglasse.

Mõni nädal pärast juhtunut olid nad piisavalt julgust kogunud, et minna politseisse. Nad ei näe politseinikku, kes sündmuskohal oli, aga nad otsustavad tema käitumise kohta kindlasti ütlusi anda.

Trevor on geimees, kelle Facebooki konto häkiti tundmatu isiku poolt, kes kasutas seda solvavate ja vulgaarsete sõnumite saatmiseks. Trevor muutis oma parooli ära, mis lõpetas tema kontolt saadetud sõnumite jada, kuid selle asemel tekkisid mitmed uued temanimeselised libakontod. Facebook eemaldas neid profile järgemööda, kuid sama kiiresti tekkisid uued asemele.

Sõnumid nagu „mul on gei HIV ja ma vägistan su ära“ jõudsid kolleegideni ja perekonnani ning põhjustasid Trevori vastu tahtmist kapist väljumise. Osad tuttavad hakkasid Trevorit pärast seda vältima. Ta hakkas nüüd saama ka sõnumeid, mis kutsusid teda „pedeks“. Sõnumites ähvardati temast avalikustada alastifotod, kui ta ei hakka saatjale maksma. Trevorigil polnud õrna aimu, kes ta sihikule võttis. Üks kolleeg aga tunnistas talle üles, et kuulis üht teist kolleegi homofoobseid märkusi tegemas ja kiitlemas, et tema ongi see, kes neid sõnumeid saadab.

Trevor tahab, et ahistamine lõppeks, aga kardab kolleegi poole otse pöörduda. Ta ei ole ka kindel, kas tegemist on kuriteoga. Trevor muutus äärmiselt ärevaks kartes, mis järgmisena juhtuda võib. Tema töövoime sai kõvasti kahjustada ja talle kirjutati välja antidepressandid.

Viimaks otsustas ta ülemuse soovitusel politseisse pöörduda.

Nicola on transsooline naine, kes on antud hetkel kodutu. Siiani on ta mõned kuud sõprade juures ööbinud.

Ühel ööl läks Nicola mehe juurde, kellega ta baaris kohtus. Kui mees Nicolat seksuaalselt ründas, avastas ta, et Nicola on transsooline. Mees lõi Nicolat mitu korda nüri esemega pähe. Naisel õnnestus sündmuskohalt põgeneda ja kutsus esimesel võimalusel politsei. Korrakaitse jõudis kiiresti kohale ning arreteeris mehe sündmuskohal. Nicola viidi haiglasse, kus ta viibis saadud vigastuste tõttu arstide valve all kaks päeva.

Üsna pea kaotas politsei Nicolaga kontakti, sest ta ei vastanud enam oma mobiilile. Mitu päeva hiljem pöördus politseisse Olga, kes on kohalikust LGBTI-organisatsioonist. Tal oli kaasas Nicola allkirjaga tunnistus. Olga selgitas politseile, et Nicola on olnud temaga ühenduses ja palunud, et Olga teda esindaks, sest Nicola ei usalda õiguskaitsejaid ning on politseiga eelnevatest kokkupuudetest traumeeritud.

25-aastane geimees Aleksis postitas Pride paraadil osalemisest Facebooki pilte. Natukese aja pärast kirjutati talle libakonto alt sõimukiri, mille sisuks olid LGBTI-vastased solvangud ja käsk oma haigust mitte eksponeerida. Aleksis luges kirja läbi, kuid otsustas sellele vastamata jätta.

Kuid järgmisel päeval sai Aleksis veel sõnumeid samalt kontolt, millest ühes kirjutati: „Hei! Ma sain just teada, kus sa elad. Täitsa võimalik, et tulen ja teen sulle väikse visiidi ja näitan, kuidas natuke verd ja katkiseid luid aitavad sul oma haigusest üle saada.“ Šokeeritud, kui sõnaselgelt vägivaldne ja ähvardav see kiri oli, blokkis mees kasutaja ära. Mõni tund hiljem saab Aleksis Instagrammis uue kirja: „Kas sa arvad, et minu blokkimisest on kasu? Näeme varsti, pedekas!“

Mõned nädalad kartis Aleksis majast väljuda. Toanaaber aga veenis teda lõpuks politseisse pöörduma, sest elu ju ei saa nii jätkuda. Aleksis hoidis kõik kirjad alles lootuses, et politsei saab tema turvatunde taastada.

Grupp mehi ründas Gregoryt, kui ta ööklubist sõpradega väljus. Ründajad kasutasid homovastaseid sõimusõnu ja löid teda mitu korda. Gregory sõbrad palusid, et turvatöötajad sekkuksid, kuid need keeldusid ja kutsusid hoopis politsei.

Kui politsei koos kiirabiga sündmuskohale jõudis, ütlesid politseinikud esimese asjana Gregoryle, et pole ime, et teda rünnati, sest ta ju kannab kleiti. Seejärel palusid nad ründajate kirjeldust, kuid Gregory oli rünnakust šokis ja ei suutnud meenutada, kuidas mehed välja nägid. Politsei palus Gregoryl lasta siis esmalt meedikutel end üle vaadata ning seejärel tulla jaoskonda, kui ta soovib asjale ametliku käigu anda.

Kui Gregory oli traumapunktis, ütles talle esimene arst, kes temaga tegeles, et siin riigis me ei aktsepteeri, kui inimesed niiviisi riietuvad, vihjates sellega, et see oli Gregory süü, et teda rünnati.

Gregory mõtles alguses politseisse pöördumisest loobuda, aga kui üks mõistev ja kaastundlik politseinik temaga ühendust võttis, muutis ta meelt ning läks jaoskonda.

On erinevaid takistusi, mille tõttu politseinikud ei uuri vaenukuritegusid. On äärmiselt oluline, et politsei teadvustab ja identifitseerib neid takistusi ning töötab välja strateegiad, mis aitavad neist üle saada. Olla teadlik eelarvamusliku motiivi tuvastamise võimalustest on üks oluline aspekt sellel teekonnal. Üksnes juhul, kui vaenukuritegu raporteeriv inimene tunneb end eelarvamusliku motiivi kohta infot andes turvaliselt, saab politseitöötaja kogu vajaliku info, et uurida võimalikku vaenukuritegu.

Vaenukuriteo nähtuse kaotamiseks ühiskonnas on vajalik politseid koolitada eelarvamusliku motiivi äratundmise teemal. Samuti on oluline, et politseinikud oskaksid asjakohaselt töötada LGBTI-kogukonda kuuluvate ohvritega.

See tööriistakast loodi LGBTI-kogukonna ja politsei koostöös.

Lisainfot leiab **Safe To Be** kodulehelt: www.speakout-project.eu.

SAFE.TC.BE BY SPEAK OUT
PROJECT

